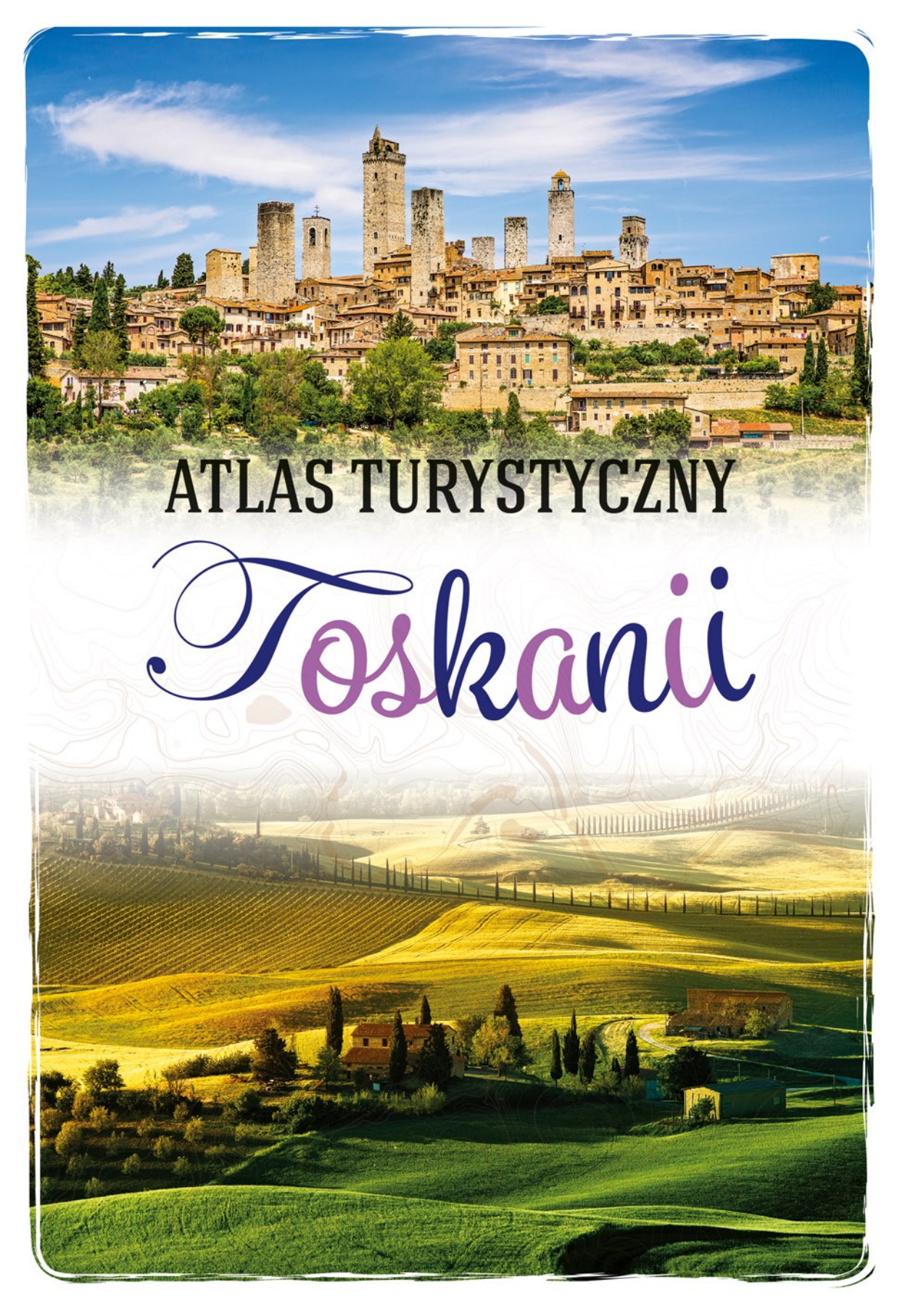
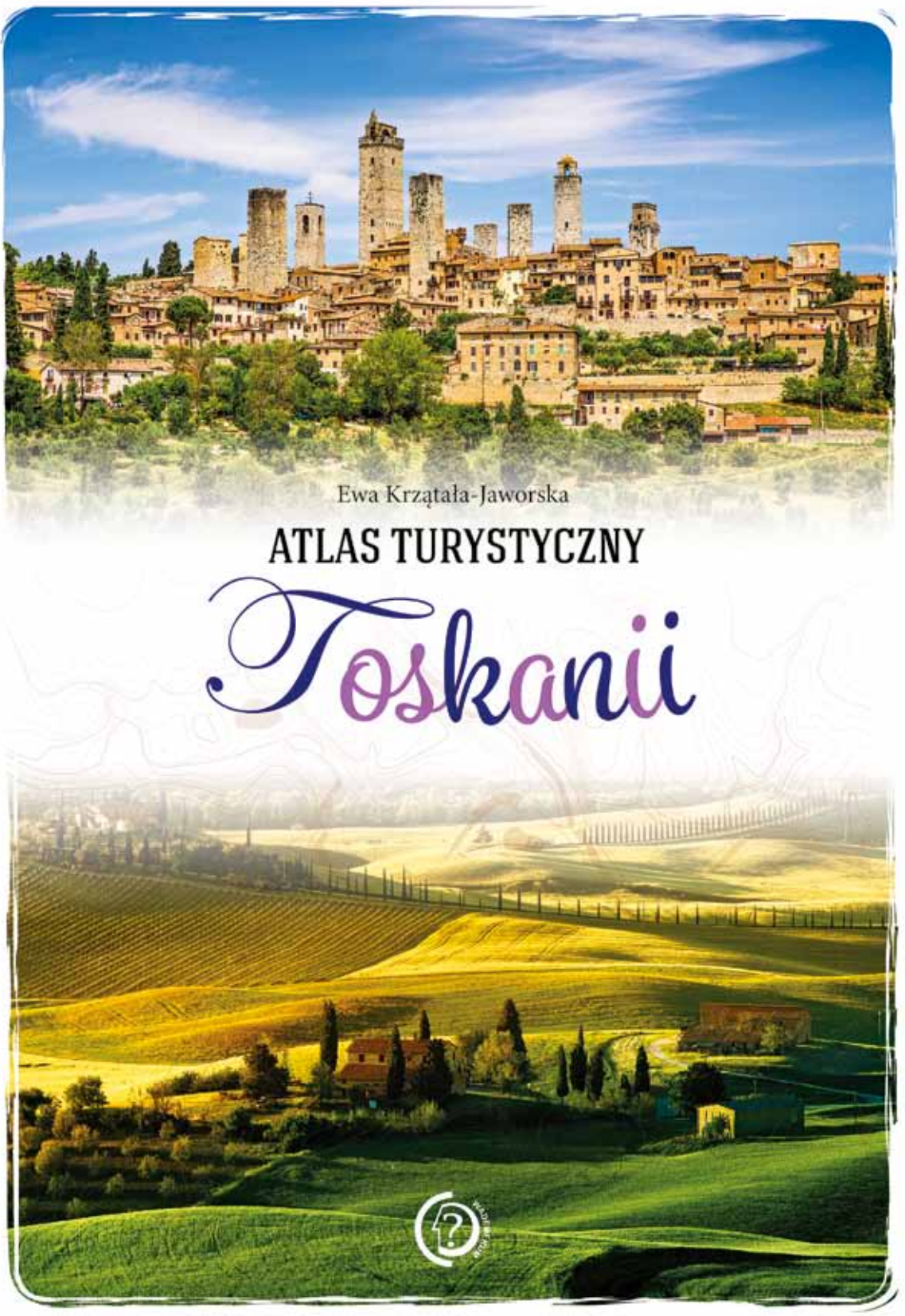

ATLAS TURYSTYCZNY

Toskanii

Ewa Krzątała-Jaworska

ATLAS TURYSTYCZNY

Toskanii

TEKST: EWA KRZĄTAŁA-JAWORSKA

REDAKCJA: DOMINIKA KONIOR

KOREKTA: ZESPÓŁ WYDAWNICTWA SBM

PROJEKT MAKIETY: MARIUSZ DYDUCH

PROJEKT OKŁADKI: AMADEUSZ TARGOŃSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: MICHAŁ BRONOWSKI

SKŁAD, FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: JACEK BRONOWSKI

ZDJĘCIA NA OKŁADCE: SHUTTERSTOCK.COM

Front (od góry): © canadastock, © Sławomir Kruz; grzbiet: © iryna1, © Photomario; tył (od góry): © HQuality, © FotoDruk.pl

ISBN 978-83-8059-423-4

Wydanie I © Copyright for text, cover and layout SBM sp. z o.o.
Warszawa 2017

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.
ul. Sułkowskiego 2/2
01-602 Warszawa

www.WYDAWNICTWO-SBM.pl

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP 5

Historia (8) • Geografia (14) • Słynni ludzie (19) • Kultura i sztuka (21) • Kuchnia (24)
• Zakupy (28) • Toskańskie plaże (32)

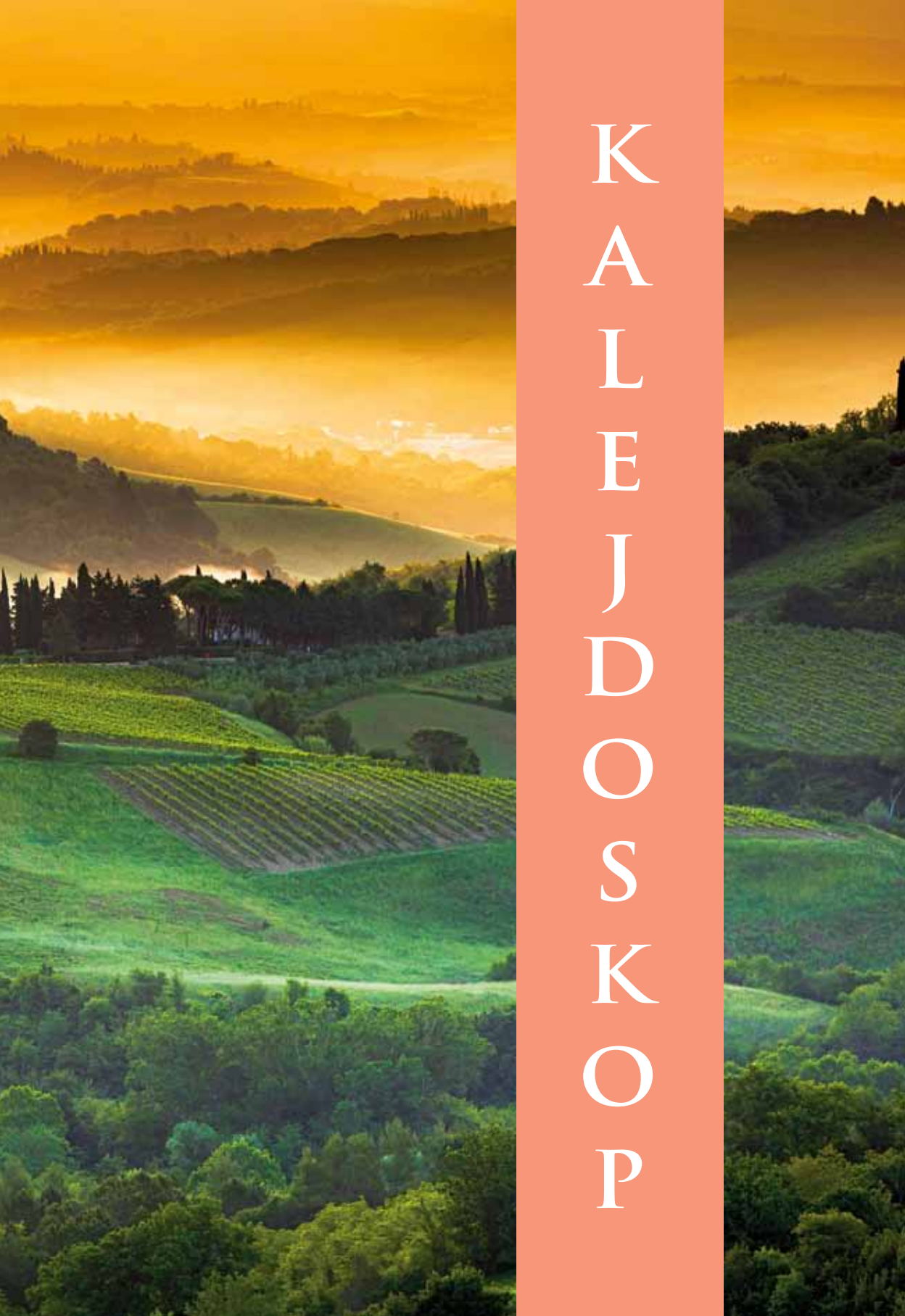
TRASY 35

Florencja, czyli tam, gdzie bije serce Toskanii (36) • Chianti – smak włoskiego wina (42)
• Arezzo i Cortona – tchnienie historii (45) • Wokół Sieny – miasta na siedmiu
wzgórzach (46) • Od widokowych wzniesień Alp po plaże wybrzeża (50) • Włoskie
specjały zachodniej Toskanii (52) • Elba – wiecznie zielone wakacje (54)

ATLAS OD A DO Z 59

Alpy Apuańskie (60) • Anchiano (61) • Arezzo (62) • Barberino val d'Elsa (69) •
Carrara (70) • Castellina in Chianti (72) • Castelnuovo Berardenga (73) • Chianti (74)
• Collodi (76) • Cortona (78) • Elba (81) • Fiesole (84) • Florencja (86) • Forte
dei Marmi (128) • Gaiole in Chianti (130) • Greve in Chianti (131) • Grotta del
Vento • (132) • Livorno (133) • Lukka (136) • Lunigiana (141) • Maremma (143)
• Massa (145) • Montefioralle (146) • Montepulciano (148) • Montespertoli (150) •
Morrocco (151) • Pistoia (152) • Piza (154) • Pontedera (162) • Prato (163) • Radda
in Chianti (167) • San Casciano in Val di Pesa (168) • San Donato in Poggio (169) •
San'Andrea in Percussina (170) • San Gimignano (171) • Siena (174) • Viareggio (184)
• Vinci (185) • Volterra (186)

The image is a full-page background featuring a scenic landscape of rolling hills and vineyards at sunset. The sky is a vibrant orange and yellow, with the sun low on the horizon, creating a warm, golden glow. The hills are covered in lush green vegetation, including rows of grapevines in the foreground. A dense line of trees, including tall cypresses, separates the vineyards from the hills in the background. The overall atmosphere is peaceful and picturesque. A vertical orange band runs down the center of the image, containing the title 'KALEJDOSKOP' in white, serif, all-caps font.

KALEJDOSKOP

Toskania jest dziś jedną z najpopularniejszych destynacji turystycznych. Region usytuowany w sercu Włoch, porośnięty oliwnymi gajami, winnicami i słonecznikami zapewnia wiele możliwości beztrudnego wakacyjnego wypoczynku, umożliwia kontakt z dziką naturą, a jednocześnie daje okazję do obcowania z najwspanialszymi dziełami sztuki – zabytkami architektury, malarstwem i rzeźbą.

Widoki rodem z filmu *Pod słońcem Toskanii*, czyli smukłe cyprysy, zielone winnice i łagodne wzgórza, można podziwiać w okolicach Sieny. Miłośnicy dziewiczej natury powinni koniecznie odwiedzić park Maremma, a koneserzy wspaniałych dzieł sztuki muszą pojechać do Florencji albo nieco mniej znanego Arezzo, gdzie będą mogli obcować z płótnami mistrzów lub rzeźbami, które wyszły spod dłuta najlepszych artystów. Amatorzy historii powinni przed wyjazdem do Toskanii prześledzić kalendarz średniowiecznych świąt i festiwali, które ożywiają tokańskie miasta i miasteczka. Podczas takich imprez można się wybrać w pełną przygód podróż w czasie. Kultura i natura spletają się w Toskanii w jedność, co sprawia, że oferta turystyczna tego regionu nie ma sobie równych.

▲ Toskania
na mapie Włoch

▼ Sielski
krajobraz
Toskanii

▲ Florencja
o zachodzie
słońca

► Krzywa
Wieża w Pizie

▼ Toskańskie
wino

Jeśli na zwiedzenie Toskanii mamy tylko jeden–dwa dni, warto spędzić ten czas we Florencji, choć to miasto zasługuje na pobyt trwający co najmniej tydzień. Trzeba też zajrzeć do Sieny, która jest dużo mniejsza i po jednym pełnym dniu zwiedzania można odnieść wrażenie, że zna się jej każdy zakamarek. Żeby poczuć atmosferę spokojniejszej Toskanii, najlepiej pojechać do Cortony. Warto się wybrać do Pizy i zobaczyć słynną Krzywą Wieżę oraz jedno z najważniejszych zabytków architektury romańskiej. Jeden dzień najlepiej przeznaczyć na leniwą przejażdżkę samochodem, zatrzymując się w przydrożnych trattoriach, aby skosztować specjałów tokańskiej kuchni i słynnych win.

HISTORIA

Włochy to bardzo młode państwo – w 2011 r. obchodzono 150-lecie zjednoczenia kraju. Warto pamiętać, że do 1861 r. dzisiejsze regiony, a nawet miasta Italii, były niezależnymi państwami, królestwami, księstwami i republikami prowadzącymi zażartą rywalizację o wpływy.

Położona w środkowych Włoszech Toskania stanowiła pierwotnie terytorium Etrusków, którzy między IX a II w. p.n.e. założyli na tych terenach swoje państwo. To oni jako pierwsi nosili się z zamiarem zjednoczenia całego półwyspu.

Według legendy, 108 lat po potopie Noe odkrył dolinę Chiana i się w niej osiedlił. Jeden z jego potomków miał założyć Cortonę i małe królestwo nazywane Turenia. Jest to najstarsza znana nazwa Toskanii. Z Turenii mogli się wywodzić Etruskowie, choć akurat co do ich pochodzenia historycy nie są zgodni. Dzisiaj o Etruskach tak niewiele wiadomo, że badacze spierają się nawet co do tego, czy byli to przybysze z dalekiej Azji, czy rdzenni mieszkańcy tych ziem. Ta tajemnicza cywilizacja odcisnęła trwale piętno na kulturowym dziedzictwie regionu. Toskańczycy są bardzo dumni ze swojego starożytnego pochodzenia – odwołania do kultury Etrusków można znaleźć m.in. w dziełach Michała Anioła. W 390 r. p.n.e. kontrolę

▼ Wiele tokańskich miasteczek założyli Etruskowie, m.in. malownicze Sorano w prowincji Grosseto

► Jedną z pamiątek po rzymskim panowaniu w Toskanii jest Teatro Romano w Fiesole

▼▲ Herby rodu Medyceuszów – na elewacji Villa Demidoff w Pratolino (powyżej) i na włoskiej majolicie z ok. 1530 r. (poniżej)

nad całym Półwyspem Apenińskim przejęli Rzymianie, po których w Toskanii również pozostało wiele pamiątek. Kiedy w IV w. n.e. Konstantyn Wielki ogłosił chrześcijaństwo oficjalną religią całego cesarstwa, Kościół katolicki uzyskał znaczące wpływy. Pod koniec średniowiecza miasta w regionie wykorzystały polityczny zamęt do budowania własnej tożsamości, dzięki czemu na sile i bogactwie zyskała zwłaszcza Florencja. O potęgę Toskanii w tamtym okresie świadczą gmachy użytku publicznego z XIII i XIV w.

W 1240 r., po okresie walk o wpływy między rodzinami kupieckimi, Florencja stała się najważniejszym miastem-państwem regionu. Od XV do XVIII w. była to jedyna republika we Włoszech w całości zarządzana przez potężny ród arystokratyczny, jeden z najbardziej wpływowych w całej Europie – Medyceuszów. To oni przekształcili Florencję w finansową stolicę Europy. Fundamentem prosperity były wpływy z handlu wełną, co z kolei zapewniło rozwój urbanistyczny – miasto powiększało się za sprawą napływu siły roboczej. Florencja stała się również stolicą całego regionu, który od XVI w. miał status Wielkiego Księstwa Toskanii.

To właśnie w tym niezwykłym mieście narodził się renesans – nowe spojrzenie na świat w sztukach pięknych. Za jedno z najważniejszych wydarzeń rozgraniczających średniowiecze i odrodzenie uważa się ogłoszenie konkursu na wrota do bazyliki baptysterium i, nieco później, zwieńczenie gotyckiej katedry majestatyczną kopułą. W okresie renesansu we Florencji tworzyli znakomici artyści o światowej renomie, których dzieła można podziwiać do dzisiaj, tacy jak Lorenzo Ghiberti, Masaccio, Donatello, Michał Anioł, Giotto di Bondone, Fra Angelico i Leonardo da Vinci. Toskańscy pisarze – Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio i Dante Alighieri – jako jedni z pierwszych sprzeciwili się monopolowi łaciny i zaczęli pisać w języku narodowym, po tokańsku. We Florencji powstał również *Książe* Niccolò Machiavellego, jedno z najważniejszych dzieł filozofii politycznej, które przyczyniło się do rozwoju sztuki sprawowania władzy. Włoski renesans w XV w. nazywa się zwyczajowo il Quattrocento, a w XVI w. – il Cinquecento.

W 1801 r. Napoleon podbił Toskanię i utworzył Królestwo Etrurii. W latach 1807–1809 region był nawet częścią Francji. Początek XIX w. to na całym Półwyspie Apenińskim okres budzenia się nastrojów narodowych oraz dążeń do zjednoczenia państwa, do któ-

▲ Dawid, rzeźba Michała Anioła – kopia na Piazzale Michelangelo we Florencji

▼ Renesansowa kopuła gotyckiej katedry we Florencji

► Jeden z kasetonów wrót do bazyliki w Florencji

▼ Pomnik Ferdynanda II Medycejskiego, wielkiego księcia Toskanii z dynastii Medyceuszów (plac Santissima Annunziata we Florencji)

▼ Panorama Florencji

regu została włączona także Toskania. Pierwszym królem Włoch po zjednoczeniu kraju w 1861 r. został Wiktor Emmanuel II. W 1865 r. Florencja zyskała status drugiej stolicy Zjednoczonych Włoch, przejmując rolę po Turynie. Kiedy jednak w 1870 r. do młodego państwa włączono Rzym, stolicę przeniesiono do Wiecznego Miasta. Dla Florencji był to ekonomiczny cios – z długów udało się jej wyjść dopiero na początku XX w.

◀ Pomnik spotkania Giuseppe Garibaldiego z królem Wiktorem Emanuelem II (Fiesole)

To właśnie w okresie Risorgimento (zjednoczenia Włoch) należy doszukiwać się genezy nazw większości placów w całym kraju. Place (piazza) i ulice (via) upamiętniające ojców ojczyzny – Giuseppe Mazziniego, Giacoma Matteottiego, Camilla Cavoura i Giuseppe Garibaldiego – istnieją chyba w każdym włoskim mieście i miasteczku. Wszystkie te nazwiska wiążą się właśnie z kształtowaniem państwowości w Italii. Mazzini był rewolucjonistą i patriotą, który przyczynił się do zjednoczenia Włoch. Opowiadał się za stworzeniem jednego państwa włoskiego w ramach republiki. Garibaldi zapisał się jako bohater słynnej wyprawy tysiąca ochotników, podczas której zmusił do ucieczki władcę Królestwa Obojga Sycylii, co okazało się decydującym wydarzeniem w procesie zjednoczenia Włoch. Cavour z kolei dbał o pozycję Włoch na arenie mię-

▼ Wiele tokańskich ulic i placów nosi imiona włoskich bohaterów narodowych. Należy do nich również Piazza Matteotti w Greve in Chianti

► Giuseppe Garibaldi jest patronem reprezentacyjnych placów w większości włoskich miast. Na zdjęciu Piazza Garibaldi w Pizie z pomnikiem słynnego patrona

▼ Antonio Di Pietro – włoski prokurator, który przeprowadził śledztwo *mani pulite*

dzynarodowej poprzez zawieranie układów z przyszłymi sąsiadami. Żyjący w późniejszym okresie Matteotti zasłużył się przede wszystkim jako aktywny działacz antyfaszystowski.

XX w. to okres burzliwych zmian rządów i afer politycznych. Przeprowadzona w latach 90. operacja *mani pulite* (czyste ręce) obnażyła wszechobecność mafii we włoskiej polityce. Korupcję udo-
wodniono ponad 150 politykom. Miał to być zwrot na włoskiej scenie politycznej.

GEOGRAFIA

Toskania, jeden z największych regionów Włoch, doskonale oddaje różnorodność krajobrazu całego kraju. Jej pejzaże, po części dzikie, po części zaadaptowane przez człowieka, zostały rozstawione dzięki wielu filmom, m.in. *Pod słońcem Toskanii*. Cyprysy rosnące przy krętych drogach, pola słoneczników oraz winnice na zboczach wzgórz to tylko kilka charakterystycznych elementów tokańskich krajobrazów.

Toskania jest usytuowana w środkowych Włoszech. Od północy graniczy z regionami Emilia-Romania i Liguria, od wschodu z Umbrią i Marche, a od południa z Lacjum. Jej zachodnie wybrzeże oblewają wody Morza Tyrreńskiego. Nie wszyscy zdają sobie sprawę z faktu, że Toskania to nie tylko stały ląd. Przynależą do niej bowiem wyspy archipelagu tokańskiego, w tym słynna Elba, na której więziono Napoleona Bonaparte. Stolicą i największą atrakcją turystyczną regionu jest Florencja (wł. Firenze). W Toskanii na powierzchni prawie 23 000 km² mieszka ponad 3 mln osób, a więc gęstość zaludnienia w tym regionie wynosi 155 os./km². Oprócz Florencji do najważniejszych miast Toskanii należą Siena, Piza, Lukka oraz Volterra.

▼ Krajobrazy Toskanii wyraźnie się zmieniają w zależności od pory roku. Wiosną dominuje zieleń, która latem i jesienią ustępuje odcieniom żółci i brązu. Na zdjęciu okolice Voltery

▲ Ponad 90% powierzchni Toskanii zajmują wyżyny i góry. Na zdjęciu region Val d'Orcia

▼ Jednym z typowych elementów tokańskiego krajobrazu są aleje cyprysowe

Większość regionu stanowią wyżyny i góry (ponad 90%). W Toskanii leżą zachodnie Apeniny, Kotlina Toskańska i Pogórze o tej samej nazwie. Najwyższym szczytem jest Monte Prado o wysokości 2054 m n.p.m., najważniejszym jeziorem regionu – Laguna di Orbetello, a najdłuższą rzeką, przepływającą między innymi przez Florencję, jest Arno.

Arno ma 241 km długości. Jej źródło znajduje się w Apeninach, a uchodzi do Morza Liguryjskiego, niedaleko Livorno. Każdego roku w październiku i listopadzie poziom wody w rzece znacznie się podnosi, co 4 listopada 1966 r. doprowadziło do największej w historii powodzi we Florencji. Według ekspertów, pomimo systemu zabezpieczeń nadal nie można wykluczyć ryzyka ponownego zalania miasta. Co ciekawe, problemem prawdopodobnego podtopienia Florencji przez Arno zajmował się już Leonardo da Vinci, który na początku XVI w. zaproponował budowę kanału, mającego zapobiec ewentualnej katastrofie.

Na południu, między Sieną a opactwem Monte Oliveto Maggiore, znajdują się żyzne, ale trudne do uprawy ziemie, zwane *crete senesi*. Wytworzyły się w epoce, gdy cały ten region był zalany przez morze. Uprawia się tu zboże, typowe dla tokańskiego pejzażu słoneczniki, drzewa oliwne i oczywiście winorośle. Na zachodzie rozpościera się teren

górzysty, znaczony przez zielone doliny i lasy. To właśnie tutaj eksploatuje się drewno. W centrum znajduje się Chianti – teren rozławiony przez znakomite wino o tej samej nazwie. Oprócz winogron rosną tu drzewa owocowe i oliwne. Główną arterią regionu stanowi rzeka Arno, przy której ulokowanych jest większość miast i wsi.

Toskania jest jednym z największych na świecie producentów marmuru. Z jego wydobycia słynie przede wszystkim Carrara, gdzie w materiał rzeźbiarski zaopatrywał się sam Michał Anioł. Ze względu na niewielką ilość opadów na równinach wokół wybrzeża, gdzie rozpościera się jeden z najpiękniejszych parków narodowych we Wł-

◀▲ Region Chianti słynie z malowniczych winnic i doskonałego wina

▼ Z marmuru z Carrary powstało wiele wybitnych dzieł sztuki i architektury nie tylko w Toskanii

▲ Zachód słońca na jednej z dzikich plaż w regionie Maremma

▼ Najpiękniejsze plaże w Toskanii można znaleźć na wyspach. (plaża Fetovaia na Elbie)

szech – Maremma, istnieje wysokie zagrożenie pożarowe. Czasem z tego powodu w najcieplejszych miesiącach tereny te są zamykane dla zwiedzających albo możliwe do obejrzenia wyłącznie z przewodnikiem. Miłośnicy przyrody powinni się wybrać do Toskanii pod koniec wiosny lub na początku jesieni. Amatorzy morskich pejzaży nie pożałują wyprawy do Parku Narodowego Wysp Toskańskich, w którym objęto ochroną archipeląg na Morzu Tyrreńskim niedaleko Livorno. Jest to największy morski park narodowy w Europie. Wyspy usytuowane w jego granicach słyną z wyjątkowo smacznych cytrusów.

Klimat Toskanii określa się jako przejściowy pomiędzy kontynentalnym występującym na północy Włoch a śródziemnomorskim. Podczas wyjazdu do Florencji albo Sieny w lipcu lub sierpniu należy się spodziewać upałów od rana do wieczora; w sierpniu może też bardzo intensywnie padać. W odpowiedzi na takie warunki mieszkańcy tych miast kryją swoje mieszkania w cieniu okiennic, które zamykają za dnia, a ci zamożniejsi spędzają najgorętszy okres w domkach letniskowych na tokańskich wzgórzach, gdzie temperatury są znacznie niższe. Warto więc wybrać się do Toskanii późną wiosną (maj lub czerwiec) i jesienią, kiedy jest przyjemnie ciepło (ok. 24°C), ale nie gorąco i kiedy region zalewa światło najpełniej wydobywające jego urodę.

▲ Zimą w Toskanii śnieg nie jest niczym nadzwyczajnym, a w górach działają nawet ośrodki narciarskie

▲ Latem w Toskanii ochronę przed upałami zapewniają charakterystyczne okienne

◀ Wiosną Toskania zachwyca bogactwem zieleni i doskonałą pogodą do zwiedzania